

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA HIRVAT SORUNU (1929-1941)*

Hakan DEMİR**

ÖZ

Bu makalede 1 Aralık 1918’de kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nda Kral Aleksander Karađorđević’in 6 Ocak 1929’da diktatörlüğünü ilan etmesinden ve devletin adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirmesinden sonra ülkede yaşanan Hırvat sorununun siyasi yapısı ve bu sorunun çözülebilmesi yönünde atılan adımlar incelenecektir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nın kuruluşundan itibaren devletin federalizm çerçevesinde örgütlenmesini isteyen Hırvatların bu yöndeki talepleri merkezîyetçi bir devlet yapısını savunan Sırlar tarafından engellenmiştir. Büyük Sırbistan’ın kurulması yönünde siyasi bir programı savunan Kral Aleksander Hırvatların taleplerini görmezden gelerek ülkedeki siyasal yaşamı kontrol altına almaya çalışmıştır. Ancak Hırvatların, Sırların denetimindeki merkezîyetçi devlet yapısına yönelik itirazları şiddetlenmiş ve devletin federalleştirilmesine yönelik izledikleri adımlar artmıştır. Hırvatlar hem Yugoslavya içi hem de dönemin Avrupası’ndaki siyasi dengeleri gözeterek devleti *de facto* olarak 1939 yılında Sırlarla yaptıkları bir antlaşma sonucunda (kon)federalleştirmişlerdir. Makalede Hırvat siyasi talepleri bağlamında Yugoslavya Krallığı’nın federalleştirilmesi süreci incelenmiş ve bu sürecin gerçekleşmesinde etkili olan ülke içi ve dışı siyasi dinamiklere değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Hırvatistan, Federalizm, Sırbistan, Milliyetçilik

* Bu makale “Birinci ve İkinci Yugoslavya’da Hırvat Sorunu” başlıklı doktora tezimin ilgili bölümünün gözden geçirilmesi sonucunda oluşturulmuştur.

** Dr., Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, E-mektup: hakand@sakarya.edu.tr.

HAKAN DEMİR

CROATIAN QUESTION IN THE POLITICAL LIFE OF KINGDOM OF YUGOSLAVIA (1929-1941)

ABSTRACT

The political tension of the “Croatian Question” in the Kingdom of Yugoslavia was increased after the declaration of dictatorship on 3 October 1929 by King Aleksander Karađorđević. The demands of Croats were that to organize the state within the framework of federalism since the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on 1st December 1918 have been hampered by the Serbs who were advocating a centralized state structure. Defending a political program for the formation of Great Serbia, King Aleksander tried to control the political life in the country by ignoring the demands of the Croats. However, the objections of the Croats to the centralized state structure under the control of the Serbs have intensified and the steps taken by the government towards federalization have increased. The Croats federated the state *de facto* in 1939 as a result of a treaty with the Serbs, taking into account the political balances both within Yugoslavia and Europe during that period. In the context of Croatian demands, the process of (con)federalization of the Kingdom of Yugoslavia was examined and the internal and external political dynamics that were influential in the process were addressed.

Keywords: Yugoslavia, Croatia, Federalism, Serbia, Nationalism

Giriş

1 Aralık 1918 tarihinde kuruluşu ilan edilen Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı tarihte ilk kez Güney Slavların (Yugoslavlar) tek bir devlet çatısı altında bir araya geldiği bir devlettir. Krallığın nüfusu, kurulduğunda 12.055.638 kişiydi. Bu nüfus içinde 4.704.876 Sırp ve Karadağlı, 2.889.102 Hırvat, 1.023.588 Sloven, 759.656 Bosnalı Müslüman (Boşnak), 630.000 Makedon, 512.207 Alman, 483.871 Arnavut, 472.079 Macar, 183.563 Romen, 143.453 Türk, 11.630 İtalyan, 198.857 diğer Slavlar (Çekler, Slovaklar, Ruslar vs.) ve 42.756 diğerleri kategorisinde olan insan yaşamaktaydı. Ülke nüfusunun %75’i tarımla uğraşmaktaydı ve okur-yazar oranı da oldukça düşüktü. Sadece Slovenya bunun dışında tutulabilirdi. Çünkü Slovenya’da okur-yazar olmayanların oranı 1921 sayımına göre % 8.8’di. Bu oran Voyvodina’da %23.3, Hırvatistan ve Slavonya’da %32.3, Dalmaçya’da %49.5, Sırbistan’da %65.4, Karadağ’da %67, Bosna-Hersek’te %80,5, Makedonya’da ise %83,4 civarındaydı. İki dünya savaşı arasında ülkenin yüzölçümü 248.978 km² idi. Avrupa devletleri arasında yüzölçümü bakımından 8. sıradaydı. Ülkenin nüfusu 1931’de 14 milyona

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

çıktı. İkinci Dünya Savaşı öncesinde ise bu rakam 16 milyona ulaşmıştı.¹ Ülkede sosyal ve ekonomik farklılıkların yanı sıra ulusal-etnik farklılıklar da bulunmaktaydı. Bir Yugoslav devletinin kurulması yönündeki düşüncenin kökenleri temelde Hırvat Yugoslavcılık programına dayanmaktadır. XIX. yüzyılda Habsburg Monarşisi'nin bir parçası olan Hırvatistan'da Hırvat milliyetçileri Hırvat ulusal birliğinin ve entegrasyonunun sağlanabilmesi amacıyla İlizizm/Yugoslavizm düşüncesini temel alan bir milliyetçilik programı formüle etmişlerdir. Hırvat milliyetçileri Viyana yönetimi altında yaşayan Güney Slavların (Hırvat, Sırp, Sloven) kendi federe yönetimlerine sahip olması gerektiğini savunmuş ve bu yönde bir politika izlemişlerdir. Böyle bir politikayı izlemelerinin temelde iki nedeni bulunmaktaydı. Birincisi Habsburgların yönetiminde siyasi ve idari olarak parçalanmış olan Hırvatistan topraklarını Yugoslav federe devleti altında birleştirmek ikincisi de Hırvatistan'daki farklı etnik ve bölgesel kimlikleri Yugoslav adı altında bir araya getirerek Hırvat ulusal entegrasyonunu sağlamaktı. Hırvatların tek başına bağımsız bir devlet kurabilmek için yeterince güçlü olmadıklarını düşünen Hırvat milliyetçileri diğer Güney Slavlarla bir araya gelerek Hırvatistan'ın ulusal birliğini sağlamayı hedeflemişlerdir. Aynı zamanda Yugoslavcılık düşüncesi yardımıyla Hırvatistan nüfusunun % 12-15'ini oluşturan Sırp'ların Hırvatistan'a siyasi ve kültürel anlamda entegre edilmesini amaçlamışlardır. Bunun yanında İtalya ve Macaristan gibi devletlerin Hırvatistan'dan toprak talep etmesi de Hırvat birliğinin ancak federal bir Yugoslav devletinin kurulmasıyla sağlanabileceği düşüncesini Hırvat milliyetçileri arasında güçlendirmiştir.² Ancak Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulmasından sonra Sırp'ların domine ettiği sözde parlamenter rejim döneminde Sırp'lar; Hırvatların mecliste federalist bir blok oluşturmalarını sürekli engelleyerek ülkedeki siyasi sistemi çözüm üretmez bir duruma getirdiler. Sırp devletinin merkezî bir biçimde örgütlenmesini istiyor ve XIX. yüzyılda Sırp devlet adamı Ilija Garašanin tarafından formüle edilen Büyük Sırbistan düşüncesinin hayata geçirilmesi için çalışıyorlardı.³ Hırvat federalist taleplerinin Sırp'lar tarafından engellenmesi Hırvat sorununun ortaya çıkmasına neden olarak Hırvatların kendilerini Yugoslavya döneminde Sırp baskısı altında hissetmelerine neden

¹ Sabrina P. Ramet, *Tri Jugoslavije: Izgradnja Države i Izazov Legitimacije 1918-2005*, (çev.) Vesna Racković ve Mirjana Valent, Golden Marketing-Tehnička Knjiga, Zagreb 2009, s. 86-119.

² Hakan Demir, "Hırvatistan'da Yugoslavcılık Düşüncesi", *İstanbul Üniversitesi Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2013, s. 115-118.

³ Hakan Demir, "Polonyalı Hotel Lambert ve Büyük Sırbistan "Načertanije" Planı (1840-1844)", *İstanbul Üniversitesi Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2013, 300-301.

olmuştur. 1921’de Sırların parlamentoda Bosnalı ve Makedonyalı Müslümanların da desteğini sağlayarak kabul ettirdikleri merkezîyetçi Vidovdan Anayasası’na karşı gelişen Hırvat muhalefeti; federal bir devlet yapısının oluşturulması için mücadele veren Hırvat Köylü Partisi’nin lideri Stjepan Radić tarafından sürdürüldü. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da oluşan güç dengesi sistemi içerisinde radikal bir siyasi değişikliğe gidilerek Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nın siyasi yapısının Hırvatların beklentilerine uygun bir biçimde değiştirilmesi mümkün olamadı. Hırvat politikacı Stjepan Radić’in 1928 yılında Belgrad’taki mecliste bir Sırp vekil tarafından silahla yaralanıp öldürülmesinden sonra Kral Aleksander Karađorđević ülkede diktatörlüğünü ilan ederek üniterist Yugoslavcılık politikasını uygulamaya ve merkezîyetçi bir yönetim altında Hırvat siyasi taleplerini bastırmaya çalıştı. Ancak uyguladığı baskı radikal Hırvat milliyetçilerini harekete geçirdi ve faşist Hırvat hareketinin sözcüleri durumundaki Ustaşaların organize olup güçlenmelerine neden oldu. Aleksander’ın diktatörlüğü siyasi bir çözüm oluşturamamış aksine ülkedeki Hırvat sorununun büyümesine neden olmuştur. 1934’te Aleksander’ın Ustaşaların organize ettiği bir suikast sonucunda Marsilya’da öldürülmesinden sonra küçük yaştaki oğlu Petar’ın yerine krallık naipliği görevini üstlenen kuzeni Prenk Pavle Karađorđević Hırvat sorunun çözümü konusunda harekete geçerek Hırvatların beklentilerine uygun bir devlet yapısının kurulabilmesi için çalışmıştır. 1939 Ağustosunda Sırlar ve Hırvatlar arasında imzalanan antlaşma sonucunda Yugoslavya Krallığı *de facto* olarak bir (kon)federasyon haline getirilmiş ve Hırvatlar geniş bir otonomi kazanmışlardır. Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı’nın ayak seslerinin duyulması Sırları Hıvatlarla bu anlaşmayı yapmaya zorlamıştır. Ancak Hıvatlar ve Sırlar arasında yapılan bu antlaşma İkinci Dünya Savaşı’nın çıkması ve 1941’de Yugoslavya’nın Mihver güçleri tarafından işgal edilmesi sonucunda uygulama olanağı bulamamış ve Yugoslavya Krallığı fiilen ortadan kalkmıştır.

Bu makalede Hıvatların izlediği federalist politikaya rağmen Sırların merkezîyetçi devlet yapısında ısrarcı olmalarının Yugoslavya Krallığı’nı siyasal bir istikrarsızlığa sürüklediği ve devletin siyasal yaşamının aynı zamanda dönemin Avrupası’ndaki güç dengesi sisteminde yaşanan gelişmelerden etkilendiği ve Yugoslavya’daki ulusların bu dengiyi gözetmek zorunda kalarak kendi politikalarını sürdürdükleri iddia edilecektir. Bu bağlamda önce Kral Aleksander’ın 1929’da diktatörlüğünü ilan etmesi sonucunda siyasal yaşamda meydana gelen değişiklikler incelenecek ve ardından Aleksander’ın 1934 yılında suikastle

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

öldürülmesinden sonra Prens Pavle'nin Hırvat sorunun çözümü konusunda izlediği politika ele alınacaktır. 1939 tarihli Hırvat – Sırp antlaşmasının imzalanması sürecindeki iç ve dış dinamikler gösterildikten sonra bu antlaşmanın koşulları ve ortadan kalkmasının nedenlerine değinilecektir.

1. Kral Aleksander Karadorđević'in Kurduğu Diktatörlük Rejimi Dönemi (1929-1939)

1 Aralık 1918'de kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın siyasi yaşamında belirleyici olan öge federalizm yanlısı Hırvatlar ve merkezîyetçilik yanlısı Sırlar arasında yaşanan siyasi çatışmadır. 28 Haziran 1921'de kabul edilen merkezîyetçi Vidovdan Anayasası bu çatışmayı derinleştirmiş ve Hırvatların devletin federalleştirilmesi yönündeki talepleri Sırlar tarafından sürekli engellenmiştir. Devletin siyasi yapısı konusunda bir uzlaşmanın sağlanamaması Hırvatlar ve Sırlar arasında bir güvensizliğin oluşmasına da neden olmuştur.⁴ Kendi ulusal entegrasyonlarının bir Güney Slav (Yugoslav) devleti yönetimi altında daha iyi gerçekleşebileceğini düşünen Hırvatlar bu dönemde Sırlar tarafından baskı altında tutulmuşlardır. Hırvatların devletin federalizm çerçevesinde örgütlenmesi yönündeki talepleri gerçekleşmediği gibi sözde parlamenter rejim döneminde Sırlar Hırvatların mecliste federalist bir çoğunluk oluşturmalarını engelleyerek siyasi bir krizin yaşanmasına neden olmuşlardır. Hırvat ulusal taleplerinin sözcüsü olarak kabul edilen Hırvat politikacı Stjepan Radić'in bir Sırp vekil tarafından öldürülmesinden sonra Kral Aleksander, 6 Ocak 1929 tarihinde yayınladığı bir bildiriyle parlamentoyu feshetti ve diktatörlüğünü ilan etti. Aleksander'ın diktatörlük rejimi dönemine "*Šestojanuarska Diktatura*" (Altı Ocak Diktatörlüğü) adı verildi. Anayasanın kaldırıldığı 6 Ocak günü Ortodoks takvimine göre aynı zamanda Noel'in de kutlandığı bir gündü. 3 Ekim 1929 tarihinde devletin adı Yugoslavya Krallığı olarak değiştirildi ve böylece Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı'nın siyasi varlığı resmen sona ermiş oldu.⁵ Babası I. Petar'ın 16 Ağustos 1921'de ölmesinden sonra kral ilan edilen I. Aleksander Karadorđević anne tarafından aynı zamanda Karadağ Kralı Nikola Petrović-Njegoš'un da torunuydu. Aleksander'ın kendisi daha sonra anne tarafından İngiltere Kraliçesi Victoria ve Rusya Çarı II. Aleksander Romanov ile baba tarafından Portekiz Kralı II. Ferdinand Saxe-Coburg Gotha'nın torun çocuğu

⁴ Tihomir Cipek, "Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca-Ancien Régime", *Dijalog Povijesničara/Istoričara* 2, Edt. Hans-Georg Fleck ve Igor Graovac, Zaklada Friedrich Naumann, Zagreb 2000, s. 294-297.

⁵ Ivo Goldstein, *Hrvatska Povijest*, Novi Liber, Zagreb 2003, s. 231-233.

olan Romanya Prensesi Maria Hohenzollern-Sigmaringen ile evlendi. Aleksander'ın bu evliliği Sırp Karađorđević hanedanının Avrupa kraliyet aileleriyle yakın bir akrabalık ilişkisi kurmasını sağladı. Saint Petersburg'da askeri eğitim alan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Sırbistan ordusunda komutanlık yapan Aleksander Büyük Sırbistan düşüncesine bağlıydı ve devletin siyasal hayatında önemli bir siyasi aktör olarak Sırp hegemonisinin sürdürülmesinde belirleyici bir rol oynadı.⁶ 6 Ocak 1929'da diktatörlük rejiminin ilan edilmesinden hemen sonra ülkede yeni bir idari düzenlemeye gidildi. Ülke; her birine "banovina" adı verilen 9 idari bölgeye ayrıldı ve banovinaların adları nehir isimlerine göre belirlendi. Aleksander bu düzenlemeyle eski ulusal-politik sınırları ortadan kaldırmıştı. Böylece Novi Sad merkezli "Dunavska Banovina"; Zagreb merkezli "Savska Banovina", Banja Luka merkezli "Vrbaska Banovina", Sarajevo merkezli "Drinska Banovina", Cetinje merkezli "Zetska Banovina", Üsküp merkezli "Vardarska Banovina", Niş merkezli "Moravska Banovina", Split merkezli "Primorska Banovina" ve Ljubljana merkezli "Dravska Banovina" olmak üzere toplam 9 idari bölge oluşturuldu. Başkent Belgrad'a ise özel bir statü verildi. Bu yeni düzenlemeye göre Sırbistan; Drinska, Dunavska, Moravska, Vardarska ve Zetska banovinaları arasında bölünmüş, Bosna-Hersek ise 4 banovina bölgesine ayrılmıştı. Hırvatistan toprakları üzerinde de Savska ve Primorska banovinaları kurulmuştu. Oluşturulan 9 banovinanın sınırları ulusların tarihi sınırlarıyla uyuşmamaktaydı. Savska ve Primorska banovinalarında Hırvatlar, Dravska banovinasında da Slovenler çoğunluğu oluşturmaktaydı. Diğer 6 banovina idari bölgesinde Sırplar çoğunluk durumuna getirilmiş; Arnavutlar, Boşnaklar ve Makedonlar ise tüm banovina bölgelerinde azınlık durumuna düşürülmüşlerdi.⁷ Kral Aleksander, bir süre sonra ulusal isimler taşıyan spor kulüpleri, öğretmen birlikleri ve müzik grupları gibi kuruluşların faaliyetlerini yasakladı ve bunların yerine "Yugoslav" adını taşıyan kuruluşlar kurdu. Kral ayrıca tüm yayın organlarını kapsayacak bir sansür yasasını uygulamaya koydu ve ayrılıkçılarla mücadele etmek amacıyla çoğunluğu polislerden oluşan bazı paramiliter gruplar oluşturdu. Okul ders kitapları da Yugoslavcılık düşüncesini geliştirmek amacıyla yeniden düzenlendi.⁸

⁶ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije-1918-1991-2003*, Naklada Pavičić, Zagreb 2003, s. 65-68.

⁷ Ramet, *a.g.e.*, s. 113-116.

⁸ Pieter Troch, "Between Yugoslavism and Serbianism: Reshaping Collective Identity in Serbian Textbooks Between the World Wars", *History of Education*, Vol. 41, No. 2, 2012, s. 180.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

Kral'ın diktatörlüğünü ilan etmesi ülkedeki siyasal krizi derinleştirdi. İzlediği politikaların benimsenmediğini gören ve Yugoslavya'nın yurtdışındaki imajını düzeltmek isteyen Kral Aleksander bir süre sonra yeniden anayasal bir rejim oluşturmak için harekete geçti. Bu çerçevede 1931 yılında yeni bir anayasayı yürürlüğe soktu. Bu anayasaya göre senato ve meclisten oluşan bir yasama organı oluşturuldu ve kralın konumu güçlendirildi. “*Eylül Anayasası*” olarak da bilinen bu anayasayla bazı yeni kurumlar oluşturulmasına rağmen kral iktidarı elinde tutmaya devam etti.⁹ 8 Kasım 1931’de kabul edilen seçim kanununa göre düzenlenen seçimlerde oy verme işlemi açık bir şekilde yapıldı ve tek bir aday listesi oyları. Kontrol ettiği devlet aygıtıyla ülke genelinde geçerli olabilecek tek bir aday listesini de ancak Aleksander oluşturabilmişti. Rejim tarafından illegal ilan edilen eski siyasi partiler boykot çağrısı yaptıkları için seçimlere katılım oranı %30 civarında gerçekleşti. Tek bir aday listesinden seçilmiş olan vekiller daha sonra mecliste bir grup oluşturarak *Yugoslavya Radikal Köylü Demokrat Partisi*’ni kurdular. Bu parti 1933’te *Yugoslavya Milliyetçi Partisi* adını aldı.¹⁰ Bu süreç esnasında Stjepan Radić’ten sonra Hırvat Köylü Partisi’nin liderliğine getirilmiş olan Vladko Maček “*bekle-gör politikası*” izleyerek Hırvat sorununun yeniden gündeme gelmesi için uygun bir zamanın gelmesini beklemiş ve Kral Aleksander ile ilişkilerini gerginleştirmek istememişti. Ancak 1932 Kasımında Maček devletin siyasi bakımdan yeniden düzenlenmesini talep eden *Zagrebačke Punktacije* adındaki bildiriye imzalayınca Belgrad yönetimi tarafından 3 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Belgrad rejiminin uygulamalarını eleştiren Hırvat tarihçi Milan Šufflay da gizli polis servisi tarafından öldürüldü.¹¹

Hırvatistan üzerindeki baskıların artması üzerine Hırvat ayrılıkçı hareketi güçlenmiş ve “*Hırvat Vatan Savunması Örgütü*”nün oluşturulmasıyla birlikte faşist Hırvat hareketi de gelişmeye başlamıştı. Bu çerçevede Hırvat faşist Ante Pavelić 500 kadar Hırvat göçmeni *Ustaşa* adı altında örgütleyerek Ustaşa hareketini başlattı. Ustaşa adı ayaklanma anlamındaki “*Ustanak*” sözcüğünden geliyordu. Bu hareket kendisini Hırvat özgürlük hareketi olarak tanımlıyor ve Yugoslavya dışında bağımsız bir

⁹Anita Blagojević, Branka Radonić, “O Ustavu Kraljevine Jugoslavije Iz 1931.”, *Pravni Vijesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku*, Vol. 28, No.1, Svibanj 2012, s. 123-125.

¹⁰Srećko M. Džaja, *Politička Realnost Jugoslavenstva 1918-1991*, Svjetlo Rijeci, Sarajevo-Zagreb 2004, s. 37-38.

¹¹Bosiljka Janjatović, “Hrvatska 1928-1934. Godine: Vrijeme Organiziranih Političkih Ubojstava”, *Povijesni Prilozi*, Vol. 13, No. 13, Travanj 1995, s. 236-237.

Hırvatistan'ın kurulmasını hedefliyordu. XIX. yüzyılda Hırvat milliyetçi hareketini formüle eden Ante Starčević'in milliyetçilik düşüncesi Ustaşalar tarafından temel referans olarak alınmıştı. Ustaşalara göre Yugoslavcılık boş bir hayalden ibaretti ve Yugoslav devleti de Hırvat ulusal kimliğini ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Ustaşalar, Hırvat ulusunun yeniden doğuşunun "tam bir temizlik" ile sağlanabileceğini düşünüyorlardı. Bu sırada İtalyan hükümeti de Ustaşa lideri Ante Pavelić'e maddi yardımlarda bulunarak Ustaşaların askeri eğitimlerini sürdürebilecekleri alanlar tahsis etti. Ustaşalar, İtalya'dan Yugoslavya'ya geçerek terörist saldırılarda bulunuyorlardı. 1932 yılında Ustaşa Hırvat Devrimci Organizasyonu (*USTAŠA – Hrvatska Revolucionarna Organizacija*) kuruldu. Örgüt kendi anayasasını oluşturarak bağımsız Hırvatistan'ın kurulmasını hedeflediğini ilan etti. Bosna-Hersek'in de kurulacak Hırvat Ustaşa devletinin sınırları içerisine dahil edilmesi planlanmaktaydı. Ustaşalar Berlin'de de bir propaganda merkezi oluşturdu ve burada *Croatia Press* ve *Bağımsız Hırvat Devleti* adlı iki gazete çıkarmaya başladılar. Ancak Almanlar Ustaşaları bu aşamada desteklemedikleri için 1934 yılında bu gazetelerin yayınları durduruldu. Bu arada aralarında Mile Budak ve Mladen Lorković'in de bulunduğu 260 kadar Ustaşa Yugoslavya'ya geri dönmüş ve Mile Budak Ustaşa hareketinin gazetesi olan *Hrvatski Narod*'u (Hırvat Ulusu) çıkarmaya başlamıştı. Ustaşa hareketi Macaristan tarafından da desteklenmekteydi. Çünkü Macaristan Yugoslavya Krallığı'nın yıkılması sonucunda Birinci Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'ya bırakmak zorunda kaldığı toprakları geri kazanabileceğini düşünüyor ve bu nedenle ayrılıkçı Hırvat Ustaşa hareketini destekliyordu. 1932 yılında Ustaşalar Dalmaçya'da bulunan Lika kentinde bir ayaklanma girişiminde bulundular. Osijek ve Gospić'te de bazı ayaklanmalar ortaya çıktı. Belgrad hükümeti bölgeye asker göndererek ayaklanmaları bastırdı. Bu ayaklanmalar Ustaşaların huzursuzluk çıkartabilecek kadar örgütlendiklerini ancak rejimi yıkabilecek güçte olmadıklarını gösterdi.¹²

Ustaşalar bir süre sonra Kral Aleksander'ın öldürülmesi için bazı planlar yapmaya başladılar ve Kral'ı öldürebilmek için önce onun 1933 yılındaki Zagreb ziyaretini değerlendirmek istediler. Petar Oreba ve Josip Begović adlı iki Ustaşa kralı öldürmek üzere görevlendirilmişlerdi. Ancak polis krala suikast yapmayı planlayan bu iki Ustaşayı yakaladı. Bunun üzerine Ustaşa yönetimi kralın Yugoslavya'da değil Fransa'da öldürülmesine karar verdi. Çünkü Kral Aleksander 1934 Ekiminde

¹² Ramet, *a.g.e.*, s. 125-127.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

Fransa'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirecekti ve bu ziyaret Ustaşalar tarafından suikast planının gerçekleştirilmesi için önemli bir fırsat olarak görüldü. Bu amaçla Ustaşa liderlerinden Eugen Dido Kvaternik iki suikast timi oluşturdu. İlk suikast timinin kralı Marsilya'da öldürmesi planlanmış; ilk girişimin başarısız olması durumunda ise ikinci timin kralı Paris'e döndükten sonra öldürmesi kararlaştırılmıştı. Ustaşalar bu suikast planını *Makedonya İç Devrimci Örgütü – VMRO* ile birlikte hazırlamışlardı. İlk suikast timi 9 Ekim 1934 tarihinde Aleksander'ı Marsilya'da öldürdü. Kral'ın dışında Fransa dışişleri bakanı Louis Barthou da öldürülmüştü. Suikastı yapan kişi Makedonya *VMRO* örgütünün bir üyesiydi. Ustaşaların krala suikast düzenlemelerindeki asıl amaç kralın öldürülmesinden sonra Yugoslavya'da bir Hırvat ayaklanmasını başlatmaktı. Ancak Hırvatlar Ustaşaların beklediği gibi ayaklanmadılar. Hatta kralın öldürülmesi devletin Ustaşalar üzerindeki baskısını daha da artırdı.¹³

Kral Aleksander'ın öldürülmesinden sonra küçük yaştaki oğlu Petar'ın yerine kralın kuzeni olan Prens Pavle Karadorđević krallık naibi olarak devletin başına geçti. Oxford Üniversitesi'nde eğitim gören ve Danimarka Kralı IX. Christian Oldenburg ile Rusya Çarı II. Aleksander Nikolayeviç'in torun çocuğu olan ve soyu da İngiltere Kralı II. George'a dayanan Yunanistan Prensesi Olga ile evlenen Prens Pavle liberal fikirlere ilgi duyan birisiydi. Büyük Sırbistan düşüncesini savunan Aleksander'ın ardından görece liberal eğilimlere sahip olan Pavle'nin devletin başına geçmesi ülkedeki Hırvat sorununun çözümü konusunda adımların atılabileceği beklentisini doğurdu. Pavle, 5 Mayıs 1935 tarihinde yapılan seçimlere muhalefet partilerinin de katılmasına izin verdi. Bu partiler Hırvat politikacı Vladko Maček'in listesinde birleştiler. Ancak Sloven Halk Partisi bir anlaşma sağlanmadığı için bu listede yer almadı. Rejim yanlısı Yugoslav Milliyetçi Partisi oyların %60'ını aldı ve 370 kişilik parlamentoda 303 milletvekili kazandı. Birleşik muhalefet ise oyların %37,4'ünü alarak sadece 67 milletvekili kazanabildi. Dimitrije Ljotić'in başını çektiği Sırp faşistleri de seçimlerde %1,2 oranında oy almıştı. Seçim kanununa göre hükümetin listesi oyların sayılmasından önce milletvekilliklerin %40'ını otomatik olarak almış ve oy sayısına göre ek vekillikler kazanmıştı.¹⁴ Merkeziyetçi Belgrad rejimi seçim kanununu kendi çıkarlarına göre uygun bir biçimde düzenleyerek adil bir seçimin yapılmasını ve muhalefetin daha fazla milletvekili kazanmasını önlemişti. Ülkede görünüşte seçimler

¹³ Aynı yerde, s. 134-136.

¹⁴ Matković, *a.g.e.*, s. 185-186.

yapılmakta ama Belgrad rejimi seçim sonuçlarına sürekli müdahale ederek mecliste muhalefetin hak ettiği bir biçimde temsil edilmesini engellemekteydi. Bu da ülkede gerçek anlamda demokratik parlamenter bir rejimin işlemlerini olanaksız hale getirmekteydi. Büyük Sırbistan'ın kurulması gerektiğini savunan çevreler her türlü olanağı kullanarak muhalefetin mecliste bir çoğunluk oluşturmasını engelliyor ve Hırvat federalistlerin gücünü demokrasi dışı yöntemlerle ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı. Bu durum Yugoslav devletinin meşruiyetini Hırvatların gözünde krize sokarak onların Yugoslavya'da hayal kırıklığı yaşamalarına neden oluyordu.

Krallık Naibi Prens Pavle seçimlerden sonra Sırp politikacı Milan Stojadinović'i yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi. 1935 Haziranında kurulan Stojadinović hükümeti 1939 Şubatına kadar iktidarda kaldı. Sloven politikacı Anton Korošec ve Bosnalı Müslümanların lideri Mehmed Spaho da bu hükümette yer aldılar. Bu sırada rejimin partisi olan Yugoslavya Milliyetçi Partisi; "*Yugoslavya Radikal Birliği*" adı altında yeniden örgütlendi. Bu yeni örgütlenme modeli çerçevesinde Yugoslavya Radikal Birliği eski siyasal partilerin toplandığı bir platform haline geldi. Bu birliğe katılan partiler arasında Sırp Radikal Partisi, Sloven Halk Partisi ve Bosnalı Müslümanların partisi olan Yugoslavya Müslüman Organizasyonu bulunmaktaydı.¹⁵ Milan Stojadinović hükümeti iki savaş arası dönemde Yugoslavya'da en uzun süre görevde kalan hükümet oldu ve Stojadinović görevi boyunca demokrasi yanlısı bir devlet adamı görüntüsü vermeye çalıştı. 1 Temmuz 1935'te mecliste yaptığı konuşmada ülkede bir güven ortamı oluşturmak istediğini ve böyle bir atmosfer içerisinde Hırvat sorununun daha kolay çözülebileceğini söyledi. Stojadinović'in bu konuşmasıyla Belgrad rejimi ülkedeki Hırvat sorununu açıkça ilk kez kabul etmiş oluyordu. Ancak başbakanın konuşması Büyük Sırbistancı düşüncüyü savunan Sırp Radikallerin Yugoslav Radikal Birliği'nden ayrılmasına neden oldu. Diğer taraftan Kral Aleksander'in getirdiği 1931 Anayasası hala yürürlükteydi ve bu anayasa üniterist ve merkezîyetçi bir yapı oluşturduğu için Hırvat sorununun çözülmesi yönünde başbakanın yaptığı konuşmayla tezat bir durum yaratmaktaydı. Ancak Hırvat sorunu ülkede gittikçe gerginlik yaratmış ve gerginleşen bu ortam içerisinde Hırvat Köylü Partisi yönetimi milliyetçi Sırp Çetniklerin ve polisin saldırılarına karşı korunmak için Zagreb'te savunma amaçlı birlikler oluşturmaya başlamıştı. 1936 yılında Vladko Maček'in direktifiyle oluşturulan bu birliklerin resmi adı

¹⁵ Dušan Bilandžić, *Hrvatska Moderna Povijest*, Golden Marketing, Zagreb 1999, s. 92-94.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

“*Hırvat Köylü Koruma Gücü*” idi. Bu birlikler askeri tatbikatlar da yaparak kendilerini geleceğin Hırvat ordusunun ilk nüveleri olarak görmekteydiler. Bunlar Ustaşa lideri Ante Pavelić’e bağlı değildi. Diğer taraftan Vladko Maček diplomatik yollardan da Hırvat sorununun çözülmesi için çalışıyor ve dış destek arıyordu.¹⁶

Yugoslavya’da bu gelişmeler yaşanırken Almanya’da iktidara gelen Naziler Avrupa’daki güç dengesini değiştirmek üzere harekete geçmişlerdi. Yugoslavya’nın Berlin Büyükelçisi Aleksander Cincar-Marković bu bağlamda Hitler ile bir görüşme yaptı ve Yugoslavya’nın Almanya’ya karşı hiçbir oluşumda yer almayacağını açıkladı. Öte yandan Almanya ile yakınlaşmak isteyen Başbakan Stojadinović izlediği dış politikayı yavaşça değiştirmeye başlamıştı. Stojadinović öncelikle Almanya ile yakın ekonomik ilişkiler kurmak istiyordu. Başbakanın bu politikası özellikle Fransa’yı rahatsız etmekteydi. 1935 yılında İtalya’nın Etiyopya’ya saldırmasından sonra Stojadinović Milliyetler Cemiyeti’nin İtalya’ya karşı aldığı yaptırım kararlarına uydu ve bu ülkeyle ekonomik ilişkilerini dondurdu. Bu durumdan Almanya faydalandı ve Yugoslavya ile olan ekonomik ilişkilerini geliştirdi. 1936’da Almanya’nın Yugoslav ihracatındaki payı %37,3’e kadar yükseldi. Bu oran 1934’te %15,4’tü. Fransa ve Almanya ilişkilerinin gerginleşmesinden sonra Başbakan Stojadinović bu konuda sessiz kalmayı tercih etti ve böylece Yugoslavya hızla Almanya ile yakınlaşmaya başladı. Gerçi Yugoslav hükümeti Almanya’ya olan ekonomik bağımlılığından kurtulmak için İngiliz hükümetine daha fazla ticaret yapma önerisini de getirdi. Ancak İngilizlerin Yugoslav mallarını satın alması Yugoslavya’yı Almanya’ya olan bağımlılığından kurtaramadı. Bu arada Yugoslavya Ustaşalara verdiği desteği geri çekeceğini açıklayan İtalya’yla da bir ticaret anlaşması imzalamıştı.¹⁷

Bu süreçte Belgrad yönetiminin Almanya ve İtalya’ya yakınlaşması Hırvatlar açısından İngiliz ve Fransızlara yakınlaşma gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Zaten tersi bir durumda yani Belgrad yönetiminin İngiliz ve Fransızlarla işbirliği yapması halinde Hırvatlar bu defa Sırlar karşısındaki siyasi konumlarını dengeleyebilmek için Almanya ve İtalya’yla da işbirliği yapmaya hazırdılar. Aslında Stojadinović’in kendisi de izlediği politikayla

¹⁶ Sabrina P. Ramet, “Vladko Maček i Hrvatska Seljačka Zaštita u Kraljevini Jugoslaviji”, *Časopis za Suvremenu Povijest*, Vol. 43, No. 1, Svibanj 2011, s. 137-154.

¹⁷ Ramet, *a.g.e.*, s. 146-149.

Hırvatların Almanya ve İtalya'ya yakınlaşmasını engellemeye çalışıyordu. Çünkü bu dönemde İngiltere ve Fransa karşısında Almanya ve İtalya'nın güçlendiğini düşünüyor ve bu nedenle Alman yanlısı bir tutum izliyordu. 1937 yılında Başbakan Stojadinović'in temsilcisi Roma'da İtalya Dışişleri Bakanı Galeazzo Ciano ile görüştü ve bu görüşmede iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi için girişimlerde bulunulmasına karar verildi. Bu çerçevede 25 Mart 1937'de Yugoslavya ve İtalya arasında imzalanan Belgrad antlaşmasıyla iki ülkenin toprak bütünlüğüne zarar verecek hareketlerin desteklenmemesi kararlaştırıldı. 1938'te Münih Konferansı'nda Çekoslovakya'daki Südet bölgesinin Almanya'ya bırakılması konusunda bir kararın çıkmasının ardından Çekoslovakya'nın da içinde bulunduğu "*Küçük Antan*" dağıldı. Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesi üzerine de Avrupa'daki siyasi ortam iyice gerginleşti.¹⁸

Bu gelişmeler neticesinde Prens Pavle Hırvat sorununun çözümü konusunda harekete geçmeye karar verdi. Başbakan Stojadinović'in Hırvat sorununun çözümünü ertelemesi ve İtalya ve Almanya ile yakınlaşması Prens Pavle tarafından zaten hoş karşılanılmıyordu. Öte yandan Hırvat muhalefeti Vladko Maček'in liderliğinde birleşerek ulusal bir harekete dönüşmüştü. Stojadinović'in diktatörlüğe dönüşen yönetimi Hırvatların tepkisini çekmekteydi. Prens Pavle böyle bir ortamda yeni seçimlerin yapılması kararını aldı. 11 Aralık 1938'de yapılan seçimlere Başbakan Stojadinović'in listesi, Hırvat politikacı Maček'in listesi ve Sırp faşist Ljotić'in listesi katıldı. Seçimlerin sonucunda hükümetin listesi %54, muhalefetin listesi %44 ve Ljotić'in listesi %1 oranında oy aldı. Seçim kanununa göre hükümet 306 milletvekili, muhalefet ise 67 milletvekili kazanmıştı. Muhalefet bir önceki 1935 seçimlerine göre oy oranını %37'den %44'e kadar çıkarmıştı. Ancak seçim kanunu yüzünden milletvekili sayısı kazanılan oy oranına rağmen artmamıştı.¹⁹

Prens Pavle seçim sonuçlarından memnun değildi ve kontrolü ele geçirmek istiyordu. Bu nedenle Stojadinović'in iktidardan düşürülmesi için harekete geçti ve hükümetteki bakanlardan birisi olan Sırp politikacı Dragiša Cvetković'in diğer 4 bakanla birlikte istifa etmesini sağladı. Bu gelişme üzerine Pavle hükümetin istifasını istedi. Başbakan Stojadinović bütün bunların kendisinin görevden alınması için hazırlanan bir oyun olduğunu anlamıştı. Stojadinović hükümetinin istifa etmesinden sonra Prens yeni

¹⁸ Matković, *a.g.e.*, s. 194-197.

¹⁹ Džaja, *a.g.e.*, s. 38-50.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

hükümeti kurma görevini Sırp politikacı Dragiša Cvetković'e verdi.²⁰ Böylece Pavle Karađorđević ülkedeki Hırvat sorununun çözümü konusunda kendisinin belirleyici bir role sahip olmasını sağlamış oldu.

2. 1939 Hırvat – Sırp Antlaşması (NAGODBA)

Başbakan Dragiša Cvetković göreve gelir gelmez en önemli amacının Hırvat sorununu çözmek olduğunu açıkladı. Hitler'in 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı işgal etmesi ve ardından Mihver güçlerinin ekseninde olan “*Bağımsız Slovakya*”nın kuruluşunun ilan edilmesiyle birlikte Hırvat sorununun çözümü konusunda bir girişimin başlatılması gerektiği Belgrad tarafından net bir biçimde görülmekteydi. Çünkü Belgrad yönetimi Çekoslovakya'nın başına gelenin Yugoslavya'nın da başına gelebileceğini düşünmeye başlamıştı. Özellikle Hırvatlar arasında ayrılıkçı eğilimin güçlenmesi ve olası bir Alman işgalinde Slovakya ve Hırvatistan arasında bir paralellik kurularak “bağımsız” bir Hırvat devletinin kurulabileceği ihtimali Büyük Sırbistan'ı savunan çevreleri oldukça korkutmaktaydı. Bu nedenle Hırvat sorununun çözümü konusunda görüşmeler hemen başlatıldı. İlk üç görüşme başarısızlıkla sonuçlanmış ancak Avrupa'da bir savaş ihtimalinin güçlenmesi nedeniyle görüşmelerin bir sonuca bağlanması gerektiği hem Sırlar hem de Hırvatlar tarafından kabul edilmişti. Vladko Maček'in görüşmelerdeki en önemli hedefi Yugoslavya sınırları içinde otonom bir Hırvatistan'ın kurulmasını sağlamaktı. Aslında bu politika Hırvatların Habsburg İmparatorluğu yönetimi altında izledikleri politikaya benzemekteydi. Çünkü o dönemde de Hırvatlar monarşi sınırları içinde otonom bir Hırvatistan yönetiminin kurulmasını talep ediyorlardı. Maček, yine daha önceki Hırvat taleplerine benzer bir biçimde Yugoslav devletinin federalizm çerçevesinde örgütlenmesini ve Slovenya, Hırvatistan, Dalmaçya, Bosna Hersek, Sırbistan (Kosova dahil), Makedonya ve Karadağ federe yönetimlerinin kurulmasını istiyordu. Ancak Maček'in önerisi Sırp tarafının ve dolayısıyla Başbakan Cvetković'in kabul edebileceğinin çok üstündeydi.²¹ Zaten temel mesele Sırların federalist bir çözümü kabul etmemelerinden kaynaklanmaktaydı.

²⁰ Ludwig Steindorff, *Povijest Hrvatske od Srednjeg Vijeka do Danas*, (çev.) Renata Steindorff-Andrun ve Srećko Lipovčan, Naklada Jesenki i Turk, Zagreb 2006, s. 169-171.

²¹ Matković, *a.g.e.*, s. 201-204.

Taraflar arasındaki görüşmeler tıkanıdığı bir noktada Vladko Maček, İtalya Dışişleri Bakanı Galeazzo Ciano ile temasa geçti. İtalyan hükümetiyle yapılan bu görüşmelerde Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılması ve İtalya ile ortak bir hanedanın yönetimi altında birleşmesi olasılığı gündeme geldi. Hatta İtalyan hükümetine Hırvatistan'da 6 ay içinde bir ayaklanma çıkarılabileceği ve bu ayaklanmanın başlamasından sonra İtalyan hükümetinden yardım isteneceği söylendi. Maček ayaklanma çıkarma konusunda daha önceden kurulmuş olan "*Hırvat Köylü Koruma Gücü*" birliklerine güveniyordu.²² Ancak Maček Sırp tarafıyla sürdürdüğü görüşmelere geri döndü. Çünkü Hırvatistan'ın İtalya ile birlik kurması hem reel koşullar bağlamında mümkün değildi hem de böyle bir birlik gerçekleştiğinde Hırvatistan'ın toprak bütünlüğünü koruması oldukça zordu. Maček ve Cvetković arasında devam eden görüşmeler sonucunda 26 Ağustos 1939 tarihinde taraflar arasında bir antlaşma imzalandı. Antlaşmanın ardından kurulan hükümette Cvetković başbakan, Maček de başbakan yardımcısı oldu.²³

Antlaşmaya göre ülkedeki banovinaların sayısı 9'dan 8'e indirilerek Primorska ve Savska banovinaları birleştirildi ve Yugoslavya içerisinde otonom bir "*Hırvatistan Banovinası*" kuruldu. Hırvatistan Banovinasına; Dubrovnik, Fojnica, Travnik, Derventa, Gradaçac, Brčko, Šid ve İlok kentleri eklenmiş ve böylece Bosna-Hersek'ten toprak alınarak Hırvatistan Banovinası'nın sınırları genişletilmişti. Aslında Mostar kenti de dahil olmak üzere Travnik'e kadar olan tüm orta Bosna toprakları Banovina Hırvatistanı'nın idaresine bırakıldı. Hırvat politikacı Ivan Šubašić Hırvatistan Banı (Vali) olarak görevlendirildi. Hırvat ve Sırp antlaşmasına göre Yugoslavya'da otonom bir Banovina Hırvatistanı'nın kurulması herhangi bir anayasa değişikliği yapılmadan gerçekleştirilmişti. Ancak 1931 Anayasasının 116. maddesinde krala olağanüstü durumlarda yetki veren bir ibare vardı ve dolayısıyla Hırvatlarla yapılan antlaşma Belgrad rejimi tarafından anayasanın bu maddesine dayandırıldı. Antlaşmaya göre tarım, ticaret, sanayi, sosyal politika, sağlık ve eğitim gibi alanlar Zagreb'in idaresine bırakılırken dış politika, savunma ve finans alanları da devlet içerisinde ortak işler olarak belirlendi. Hırvatistan'daki yasama faaliyetlerini kral ve Hırvat meclisi birlikte yürütecek ve meclisin onayladığı yasaların yürürlüğe girebilmesi için Hırvatistan Banı'nın imzasıyla birlikte kralın

²² Ramet, "*Vladko Maček i Hrvatska Seljačka Zaštita u Kraljevini Jugoslaviji*", s. 141-142.

²³ Sabrina P. Ramet, "*Vladko Maček and the Croatian Peasant Defence in the Kingdom Yugoslavia*", *Contemporary European History*, Vol. 16, No. 2, 2007, s. 228-229.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

onayı gerekecekti. Hırvat meclisi için seçimlerin 3 yılda bir yapılmasına karar verilmişti. Bu antlaşmayla Banovina Hırvatistanı anayasal, idari ve yargısal bir otonomiye kavuştu. Hırvat Köylü Partisi Yugoslavya'daki Hırvat sorununun çözümü açısından bu antlaşmayı önemli bir adım olarak görmekteydi.²⁴ Ancak antlaşma sonrasında 1940 yılında Hırvatistan'da yapılan yerel seçimler Hırvat Köylü Partisi'nin güç kaybettiğini ve yaklaşan savaş nedeniyle aşırı sol ve sağ partilerin Avrupa genelinde olduğu gibi Hırvatistan'da da yükselişe geçtiğini gösterdi. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte bu antlaşmanın uygulanması da mümkün olmadı.²⁵

Hırvatlarla imzalanan antlaşmayla devlet içerisinde "Hırvatistan Banovinası" adı altında ayrı bir siyasi birimin kurulmasından Sırp lar son derece rahatsız olmuşlardı. Özellikle Sırp generaller Hırvatistan'a özel bir konum ve toprak verilmesinden hiç memnun değillerdi. Bunun devletin federalleştirilmesi anlamına geldiğini düşünüyorlardı. Sırp siyasi partileri de bu antlaşmaya karşı çıktı. Sırp Radikal Partisi, Sırp ulusunun bu antlaşmayla birlikte zayıflatıldığını düşünüyordu. Yugoslav Demokrat Partisi ise Hırvat Banovinasına karşılık Vrbaska, Drinska, Dunavska, Moravska, Zetska ve Vardarska banovinalarının tek bir "Sırp Banovinası" altında birleştirilmesini talep etti. Bu talebin gerçekleşmesi durumunda aşağı yukarı bugünkü Sırbistan, Kosova, Makedonya, Karadağ ve Bosna-Hersek'in bazı bölgeleri Sırp Banovinası'nın yönetimi altına girmiş olacaktı. Sırp politikacı Dragoljub Jovanović, Hırvatlarla yapılan antlaşmanın Hırvat sorununu çözdüğünü ancak ülkede çözüm bekleyen bir "Sırp Sorunu"nun da bulunduğunu belirtti. Eski başbakan Milan Stojadinović Hırvatlarla böyle bir antlaşmanın imzalanmasının 1921 ve 1931 anayasalarına aykırı olduğunu ve bu şekilde devlet içinde başka bir devletin yaratıldığını söyledi. Stojadinović, söylem olarak Yugoslavcılığı kullansa da aslında Büyük Sırbistan'ın kurulması programını savunmaktaydı.²⁶

Hırvat-Sırp antlaşmasının imzalanmasına tepki göstermek amacıyla 1939 Kasımında Bosna-Hersek'te farklı politik ve dinsel grupların katıldığı bir toplantı düzenlendi ve bu toplantıda Bosna-Hersek'in de kendi tarihi sınırları içinde bir otonomiye sahip olması gerektiği dile getirildi. Bosna Müslümanlarının liderleri Bosna-Hersek'i bölen Hırvat-Sırp antlaşmasına karşı tepkiliydiler. Yugoslavya Müslüman Organizasyonu'nun başına

²⁴ Ramet, *a.g.e.*, s. 152-155.

²⁵ Matković, *a.g.e.*, s. 209-210.

²⁶ Dejan Djokić, "Nationalism, Myth and Reinterpretation of History: The Neglected Case of Interwar Yugoslavia", *European History Quarterly*, Vol. 42, No. 1, 2012, s. 83-84.

Mehmed Spaho'dan sonra geçen Džafer Kulenović ayrı bir Bosna-Hersek Banovinası'nın kurulmasını istiyordu. Hatta Hırvat Köylü Partisi'nin Bosnalı Müslümanlardan oluşan ayrı bir kolu da Sırp-Hırvat antlaşmasını eleştirdi.²⁷ Aslında 1939 tarihli Hırvat-Sırp antlaşması Hırvatlar arasında da bazı görüş ayrılıkları yaratmıştı. Özellikle Ustaşalar Hırvat Köylü Partisi lideri Vladko Maček'in diğer Hırvat siyasi partilerini görmezden gelerek Sırplarla bu antlaşmayı imzalamış olmasına kızmışlar ve antlaşmayı Hırvat ulusuna yapılmış bir ihanet olarak değerlendirmişlerdi. Ayrıca Hırvat Köylü Partisi içerisinde bir grup Maček'in Sırp tarafına gereğinden fazla taviz verdiğini düşünüyordu. Yugoslavya Komünist Partisi de antlaşmanın sadece Hırvat sorununu ele almasına karşı çıkararak Hırvat ve Sırp burjuvazisinin kendi çıkarlarını korumak için bu antlaşmayı yaptıklarını ileri sürdü.²⁸ Hırvat-Sırp antlaşmasından sonra ülkede artan memnuniyetsizlik ve yaşanan ekonomik sıkıntıların etkisiyle Zagreb ve Belgrad'ta protesto gösterileri başlamıştı. Yugoslavya Krallığı'nın siyasal hayatı adım adım sona doğru yaklaşmaktaydı. İki savaş arasındaki dönemde Avrupa'daki siyasal krizlerin derinleşmesi de Yugoslavya Krallığı'nı etkilemekteydi.

Cvetković-Maček hükümetinin temel hedefi Yugoslavya'nın savaşta tarafsız kalmasını sağlamaktı. Bu nedenle 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesiyle başlayan İkinci Dünya Savaşı'nda Yugoslav hükümeti hemen 2 Eylül 1939 tarihinde tarafsızlığını ilan etti. Yugoslavya'nın tarafsızlığını ilan etmesi Polonya'dan sonra Batı Avrupa'ya yönelen ve savaşın Balkanlara doğru yayılmasını istemeyen Hitler'in de tercih ettiği bir durumdu. Dalmaçya bölgesine yönelik yayılmacı eğilimleri olmasına rağmen İtalya da bu aşamada Yugoslavya'nın savaşta tarafsız kalmasını istedi ve Almanya'nın bu konudaki görüşlerini benimsedi. Aslında İngiltere ve Fransa da Almanya'nın Akdeniz'e doğru yayılmasına engel olması bakımından Yugoslavya'nın tarafsızlığını desteklediler. Hatta İngiltere Balkanlarda tarafsız bir devletler bloku oluşturarak Almanya'nın ilerlemesini engellemeyi dahi düşünüyordu. İngiltere'nin bu planını Belgrad hükümeti de desteklemekteydi. 1940 yılında İngiltere'yi abluka altına alma politikasını başlatan Almanya; Macar buğdayı, Romen petrolü ve Yugoslav madenlerinin akışını garantilemek için Budapeşte yönetiminden sınırlarını Alman kuvvetlerinin geçişine açmasını istedi. Almanya'nın talebini Macaristan'ın kabul etmesi Belgrad yönetimini endişelendirmiş ve bu nedenle Yugoslav hükümeti ticaret akışının devam edeceği yönünde

²⁷ Ramet, *a.g.e.*, s. 156-157.

²⁸ Aynı yerde, s. 152-153.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

Almanlara bir garanti vererek Yugoslavya'nın tarafsızlığını sürdürebilmesi için gerekli önlemleri almaya çalışmıştı. Öte yandan İtalyan tehdidinin de farkında olan ve Hırvat Ustaşa lideri Ante Pavelić'in Roma tarafından kabul edildiğini öğrenen Belgrad hükümeti Sovyetler Birliği ile diplomatik bir ilişki kurmaya karar vererek Balkanlardaki “*status quo*”nun sürdürülebilmesi için bir adım attı.²⁹

Bu bağlamda Yugoslav hükümeti Türkiye’de bulunan büyükelçisinden Ankara’daki Sovyetler Birliği büyükelçisiyle temasa geçmesini ve Yugoslavya ile SSCB arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilebilmesi için bir antlaşma yapılması önerisinde bulunmasını istedi. Büyükelçiden ayrıca Sovyetler Birliği büyükelçisini Yugoslavya’nın karşı karşıya olduğu İtalyan yayılcılığı tehlikesinden haberdar etmesi de istenmişti. Sovyetler Birliği, Yugoslavya’dan gelen bu istekleri değerlendirdi. Almanya, Yugoslavya’nın Fransa ve SSCB’ye yakınlaşmaya başlaması üzerine İtalyan hükümeti aracılığıyla Belgrad hükümetine üçlü bir antlaşma yapılması teklifini götürdü. Bu arada Macaristan ve Romanya, Almanya ile bir antlaşma imzalamışlardı. Yunanistan’a saldırı hazırlıkları yapan Alman ordusu böylece Romanya ve Bulgaristan üzerinden Yunanistan’a geçebilecekti. Hitler özellikle İngiltere’nin Yunanistan’a girip Romen petrollerini tehdit etmesinden çekiniyordu. Bulgaristan’ın Mihver devletlerine katılmasından sonra Yugoslav hükümeti oldukça zor bir durumda kaldı. Bu nedenle Krallık Naibi Prens Pavle 4 Mart 1941 tarihinde Hitler ile görüştü. Hitler, Prens Pavle’den Yugoslavya’nın Bulgaristan ve Romanya örneklerini izleyerek Mihver devletlerine katılmasını istedi ve bunun karşılığında Selanik’in Yugoslavya’ya bırakılacağını söyledi. Pavle, Belgrad’a döndükten sonra Yugoslav devlet adamlarını Hitler’in talepleri konusunda bilgilendirdi. Batıdan herhangi bir yardım gelmeyeceğini düşünen Pavle, bazı Sloven politikacıların da tavsiyesiyle, Yugoslavya’nın Mihver devletlerine katılması gerektiğine karar verdi. Hitler de zaten Yugoslavya’nın ancak bu şekilde işgalden kurtulabileceğini söylüyordu. İleri gelen Yugoslav devlet adamları yaptıkları toplantılar sonucunda Almanya ile antlaşma yapılmasını birtakım şartlara bağladılar. Bu şartlar; Yugoslavya’nın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, Yugoslavya’nın Mihver devletlerine herhangi bir askeri yardım yapma zorunluluğunun olmaması, topraklarından Mihver devletlerine ait askeri malzemelerin geçirilmemesi ve Selanik’in savaş bittikten sonra Yugoslavya’ya

²⁹ Bilandzić, *a.g.e.*, s. 113-115.

bırakılmasının garanti edilmesi şeklindeydi. Tereddüt yaşamasına rağmen Hitler Yugoslav hükümetinin bu şartlarını kabul etmeye karar verdi.³⁰

Prens Pavle Yugoslavya'yı savaştan korumak için Almanya ile bir antlaşma yapmak istiyordu. 25 Mart 1941 tarihinde Yugoslavya ve Almanya arasında bir antlaşma imzalandı. Ancak antlaşmanın imzalanmasından hemen sonra Belgrad sokaklarında antlaşma aleyhine gösteriler yapılmaya başlandı. 27 Mart 1941 tarihinde Hava Kuvvetleri Komutanı Sırp General Bora Mirković bir darbe örgütleyerek hükümeti düşürdü ve Prens Pavle'nin yerine küçük yaştaki yeğeni Petar Karadorđević'i; II. Petar adıyla Yugoslavya Kralı olarak ilan ettirdi. Belgrad sokaklarında "savaş barıştan daha iyidir" (*boljratnego pakt*) sloganıyla gösteriler düzenlendi. Darbenin arkasında İngilizlerin olduğu düşünülüyordu. Darbe sonrasında General Dušan Simović yeni hükümeti kurdu. Hırvat lider Vladko Maček bu yeni hükümette de başbakan yardımcılığı görevini üstlendi.³¹ 1939 tarihli Hırvat-Sırp Antlaşması sonucunda Hırvatların ülkedeki siyasal pozisyonlarının güçlenmesinden rahatsızlık duyan Sırlar açısından yapılan bu darbe meşru olarak kabul edilmişti. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Hitler Yugoslavya'nın ortadan kaldırılmasına karar verdi. 6 Nisan 1941 tarihinde Alman ve İtalyan birlikleri Yugoslavya sınırını geçtiler. Aynı gün Alman Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçakları Belgrad'ı bombalamaya başladılar.³² Böylece Yugoslavya Krallığı fiilen ortadan kalkmış oldu.

Sonuç

Yugoslavya Krallığı'nın siyasal yaşamında temel çatışma federalist Hırvatlar ile merkezîyetçi-üniterist Sırlar arasında yaşanmış ve devletin siyasal yapısı konusunda taraflar arasında bir uzlaşmaya varılamamıştır. Sırlar ülkedeki siyasal rejimi kontrol ederek Hırvat taleplerini görmezden gelmişler ve Yugoslavya'yı XIX. yüzyılda Sırp devlet adamı Ilija Garašanin tarafından formüle edilen Büyük Sırbistan düşüncesinin bir varyantı olarak kabul etmişlerdir. Hırvatlar, XIX. yüzyılda Habsburg Monarşisi yönetimi altında sahip oldukları otonomiye dahi kaybederek Sırlar tarafından baskı altında tutuldular. Belgrad yönetimi ayrıca Hırvatistan sınırları içerisinde yaşayan Sırları da bu baskının bir aracı haline getirerek Hırvatistan'ın teritoryal ve politik birliğini çeşitli idari ve siyasi düzenlemelerle

³⁰ Ramet, *a.g.e.*, s. 57-158.

³¹ Steindorff, *a.g.e.*, s. 173-175.

³² Marcus Tanner, *Croatia: A Nation Forged in War*, Yale University Press, New Haven and London 2010, s. 141-142.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

engellemeye çalıştı. Kral Aleksander'ın 1929'da diktatörlüğünü ilan etmesi Hırvatlar üzerindeki siyasi baskıyı artırdı. Bu durum Yugoslav devletinin federalist bir çerçevede örgütlenmesini isteyen Hırvatların tepkisini çekerek Yugoslav devletinin meşruiyetine Hırvatların gözünde büyük bir zarar verdi. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önce 1939 Ağustosunda imzalanan ve Yugoslavya'yı Hırvat taleplerine uygun bir biçimde *de facto* olarak federalleştiren Hırvat-Sırp antlaşması da Hırvat sorununun çözülmesi yönünde herhangi bir sonuç getirmedi. Bu antlaşmaya başından itibaren karşı çıkan ve Büyük Sırbistan düşüncesini savunan Sırp siyasetçiler savaşın barıştan daha iyi olduğunu iddia ederek Yugoslavya'yı İkinci Dünya Savaşı'na soktular. Bunun dışında Hırvat-Sırp antlaşması Bosna-Hersek'in de Hırvatistan ve Sırbistan arasında paylaşılmasına neden olduğu için Bosna Müslümanları (Boşnaklar) tarafından da memnuniyetsizlikle karşılandı. Yugoslavya Krallığı, hem Hırvatlar ve Sırpalar arasındaki çatışmadan hem de iki savaş arası dönemde Avrupa siyasi hayatındaki gelişmelerinden etkilenerek istikrarı sürekli kırılgan bir devlet olmuştur. Sırpalar ve Hırvatlar ülke içerisinde kendi siyasi pozisyonlarını güçlendirmek ve siyasi programlarını birbirlerine kabul ettirebilmek için dönemin Avrupası'nda meydana gelen siyasi değişiklikleri kendi menfaatlerine uygun bir biçimde kullanmaya çalışmışlar ve taktiksel olarak Avrupalı büyük güçlerle ilişkilerini birbirlerini dengelemek amacıyla yürütmüşlerdir. Yugoslavya'daki temel mesele; Sırp yönetiminin herhangi bir federalist düzenlemeye başından itibaren karşı çıkması ve Yugoslav ulusları arasında herkesin kabul edebileceği ortak bir devlet yapısının oluşturulamamasından kaynaklanmıştır. Bu durum ülkeyi sürekli bir meşruiyet kriziyle birlikte yaşamak durumunda bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Avrupa'daki güç dengesi sisteminin Almanya tarafından bozulması sonucunda da Yugoslavya Krallığı yıkılmak durumunda kalmıştır. Bu nedenle Yugoslav Krallığı'nın dağılışında iç anlaşmazlıklarla birlikte dış etkenler de önemli bir rol oynamıştır.

HAKAN DEMİR

KAYNAKÇA

BLAGOJEVIĆ, Anita ve Radonić, Branka, “O Ustavu Kraljevine Jugoslavije Iz 1931.”, *Pravni Vijesnik: Časopis za Pravne i Društvene Znanosti Pravnog Fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku*, Vol. 28, No. 1, (Svibanj 2012), s. 123-143.

BILANDŽIĆ, Dušan, *Hrvatska Moderna Povijest*, Golden Marketing, Zagreb 1999.

CIPEK, Tihomir, “Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca-Ancien Régime”, *Dijalog Povijesničara/Istoričara 2*, Edt. Hans-Georg Fleck ve Igor Graovac, Zaklada Friedrich Naumann, Zagreb 2000, s. 291-305.

DŽAJA, Matko Srećko, *Politička Realnost Jugoslavenstva 1918-1991*, Svjetlo Rijeci, Sarajevo-Zagreb 2004.

DJOKIĆ, Dejan, “Nationalism, Myth and Reinterpretation of History: The Neglected Case of Interwar Yugoslavia”, *European History Quarterly*, Vol. 42, No. 1, 2012, s. 71-95.

DEMİR, Hakan, “Hrvatistan’da Yugoslavcılık Düşüncesi”, *İstanbul Üniversitesi Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2013, s. 115-168.

_____, “Polonyalı Hotel Lambert ve Büyük Sırbistan “Načertanije” Planı (1840-1844)”, *İstanbul Üniversitesi Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2013, 271-310.

JANJATOVIĆ, Bosiljka, “Hrvatska 1928-1934. Godine: Vrijeme Organiziranih Politički Ubojstava”, *Povijesni Prilozi*, Vol. 13, No. 13, 1995, s. 219-244.

MATKOVIĆ, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije-1918-1991-2003*, Naklada Pavičić, Zagreb 2003.

RAMET, P. Sabrina, *Tri Jugoslavije Izgradnja Države i Izazov Legitimacije 1918-2005*, (çev.) Vesna Racković ve Mirjana Valent, Golden Marketing-Tehnička Knjiga, Zagreb 2009.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI SİYASAL YAŞAMINDA
HIRVAT SORUNU (1929-1941)

_____, “Vladko Maček and the Croatian Peasant Defence in the Kingdom Yugoslavia”, *Contemporary European History*, Vol. 16, No. 2, 2007, s. 215-231.

_____, “Vladko Maček i Hrvatska Seljačka Zaštita u Kraljevini Jugoslaviji”, *Časopis za Suvremenu Povijest*, Vol. 43, No. 1, 2011, s. 137-154.

STEINDORFF, Ludwig, *Povijest Hrvatske od Srednjeg Vijeka do Danas*, (çev.) Renata Steindorff-Andrun ve Srećko Lipovčan, Naklada Jesenki i Turk, Zagreb 2006.

TANNER, Marcus, *Croatia: A Nation Forged in War*, Yale University Press, New Haven and London 2010.

TROCH, Pieter, “Between Yugoslavism and Serbianism: Reshaping Collective Identity in Serbian Textbooks between the World Wars”, *History of Education*, Vol. 41, No. 2, 2012, s. 175-194.